

سمت و سوی توسعه پژوهش‌ها در قلمرو اطلاع‌یابی، سواد اطلاعاتی و یادگیری الکترونیکی

فصلنامه علمی پژوهشی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

شاپا (چاپی) ۸۲۲۳-۲۲۵۱
شاپا (الکترونیکی) ۸۲۳۱-۲۲۵۱
نمایه در SCOPUS، LISA و ISC
<http://jlist.irandoc.ac.ir>
دوره ۲۷ | شماره ۲ | صص ۳۰۵-۳۰۶
زمستان ۱۳۹۰

حرفه کتابداری در طول چند دهه‌ای که از ورود فناوری‌های نوین به قلمرو کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی می‌گذرد، تلاش داشته است تا با همسویی این تحول، تأثیر و تأثر مطرح در این قلمرو را در دو راستا مورد توجه قرار دهد: نخست آنکه در برنامه‌های آموزشی خود بازنگری کند تا بتواند دانش لازم در زمینه کاربرد فناوری‌ها را به دانش‌آموختگان انتقال دهد و آنها را آماده مدیریت این تحولات نماید؛ دوم آنکه زمینه‌های تأثیر فناوری را بر کارکردها و خدمات خود مورد کنکاش و پژوهش قرار دهد. در این زمینه، یعنی پژوهش، فعالیت‌های بیشتری صورت گرفته است و شاهد فزونی روزافزونی هستیم. به نظر می‌رسد، جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی در انتخاب موضوع‌هایی همچون اطلاع‌یابی، سواد اطلاعاتی، و یادگیری الکترونیکی به‌منزله قلمروهای پژوهشی، به‌ویژه در قالب انجام پایان‌نامه، آگاهانه عمل کرده است. به همین دلیل، همان‌گونه که محتوای مجله‌های علمی-پژوهشی نشان می‌دهد، عمده مقاله‌های منتشرشده در این مجله‌ها برگرفته از پژوهش‌های پایان‌نامه‌ای (به‌ویژه در مقطع ارشد) است.

پرسش اصلی، با توجه به اهمیت قلمروهای یادشده، آن است که این پژوهش‌ها قرار است به چه نیازهایی پاسخ دهد و دستاوردهای آن چه خواهد بود؟ این پرسشی است که باید ذهن اعضای جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌ویژه اعضای هیئت علمی و نیز دانشجویان تحصیلات تکمیلی را به‌خود مشغول سازد. باید به این واقعیت توجه داشت چنانچه حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی قصد داشته باشد تحول مثبتی در انواع خدمات خود به جامعه ایجاد کند، باید سمت و سوی آموزش و پژوهش را متوجه بهینه‌سازی فرایندها و کارکردهای خود بنماید. این به‌معنای بازنگری در برنامه‌های آموزشی و به‌ویژه گرایش‌های پژوهشی است. در شکل کنونی آن، هرچند که موضوع‌های مورد توجه پایان‌نامه‌ها به زمینه‌های نو مانند اطلاع‌جویی، سواد اطلاعاتی، یادگیری الکترونیکی و ... اختصاص دارد و تعداد این‌گونه پایان‌نامه‌ها نیز قابل توجه است، در عین حال به‌نظر می‌رسد عمده پژوهش‌ها از مسیر مورد انتظار یعنی رسیدن به دستاوردهایی برای توانمندسازی کاربران نسبت به بهره‌گیری بهینه از کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی، و شبکه‌ها، و پایگاه‌های اطلاعاتی دور شده است. انتظار می‌رفت که یافته‌های این‌گونه پژوهش‌ها در راستای "توصیه‌های کاربردی" برای برطرف کردن کاستی‌های کنونی در نظام‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی باشد. همچنین، دور از انتظار نیست که یافته‌های برخی از این پژوهش‌ها به باز کردن افق‌های نظری نو منتهی گردد.

در این راستا، به نظر می‌رسد بازنگری در سمت و سوی قلمروهای پژوهشی از سوی اندیشمندان حرفه ضروری است. به این منظور، می‌توان دست به تحلیل‌های خرد و کلان در زمینه موضوع‌های پژوهشی زد و برپایه آنها، نقشه‌های علم‌سنجی تدوین نمود تا نقاط قوت و ضعف و نیز فضاهای خالی پژوهش را شناسایی کرد. مطالعات مقایسه‌ای با برخی کشورها نیز می‌تواند سودمند باشد و تجربه‌های آنان را در جهت‌دهی به سمت و سوی پژوهش‌ها نمایان سازد. چنین مطالعاتی را می‌توان در قالب پایان‌نامه دکتری آغاز کرد.

به هر شکل، قلمرو موضوع‌هایی چون اطلاع‌یابی، سواد اطلاعاتی، و یادگیری الکترونیکی همچنان باز و گسترده است و نیاز به پژوهش و نشر یافته‌های پژوهشی در این قلمرو، همچنان احساس می‌شود. اهمیت این امر، به‌ویژه از آن روست که زمینه‌های مرتبط با این قلمرو تنها به حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی محدود نمی‌شود بلکه به همه حوزه‌ها و قلمروهای نظری و کاربردی مربوط می‌گردد که همواره به اطلاعات و دانش نیاز دارند و باید مهارت‌ها و توانایی‌های دست‌اندرکاران آنها در زمینه اطلاع‌یابی، سواد اطلاعاتی، و یادگیری الکترونیکی توسعه یابد. به‌همین دلیل، نیاز داریم به‌گونه‌ای عمل کنیم که از تکرار و اشباع در پژوهش‌های این قلمروها جلوگیری نماییم و حرف‌های نویی را در این زمینه مطرح سازیم.^۱

رحمت‌الله فتاحی

سردبیر

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱. این مسائل همواره مورد تأکید فصلنامه بوده است و به‌همین منظور برخی از سرسخن‌های پیشین آن به این‌گونه موضوع‌ها پرداخته است:

"حرف نو در پژوهش" فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، دوره ۲۵، ش ۱ (پائیز ۱۳۸۸): ۱-۳.

"مقاله‌های برگرفته از پایان‌نامه‌ها و مسئله تولید علم". فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، دوره ۲۴، ش ۴ (تابستان ۱۳۸۸): ۱-۳.

"جای خالی نوآوری: چالش جدی در پژوهش‌های ما". فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، دوره ۲۵، ش ۴ (تابستان ۱۳۸۹): ۵۶۹-۵۷۱.

"حکایت استفاده کاربردی از پژوهش‌ها در ایران". فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، دوره ۲۶، ش ۴ (تابستان ۱۳۹۰): ۱-۳.